

PRO MILOVNÍKY BOTANIKY A KVETOUČÍ KRAJINY VŮBEC

Můžete si poslechnout třeba celý semestr přednášky "Vegetace a biotopy České republiky" prof. Milana Chytrého - https://www.youtube.com/cha.../UCRDkHBdF74xLmqozkZ_18Fg/videos

nebo přednášky kurzu Rostliny ČR (zatím jsou nahrané přednášky na téma "ostřice", přednáší doc.

Lubomír Hrouda: <https://www.youtube.com/watch?v=ck-aNwY2ZA4&t=316s>

<https://www.youtube.com/watch?v=FREoIsIj52U>

https://www.youtube.com/watch?v=9r_KS4OuKyM).

Své schopnosti v poznávání květin si ověřte v testu: <https://www.prozaky.cz/testy-prirodopis/testy-pr-7-rocnik/poznavani-kvetin-test/>

Milovníci květeny, kteří vlastní android, mohou při svých procházkách využít **mobilní aplikaci** Čo to tu kvitne? V základní verzi zdarma. V plné offline verzi za úplatou.

Přinášíme také zajímavý článek z dílny kolegy botanika **PETRA MUDRY**:

Okénko do jarní přírody: příběh kyčelnic s nečekanou detektivní zápletkou

Kyčelnice jsou v mnoha ohledech zajímavé brukvovité rostliny, které jsou ozdobou probouzejících se jarních bučin, obzvláště v podhorských a horských krajích s členitějším reliéfem a minerálně alespoň průměrně zásobenými lesními půdami. **Na Tachovsku a Domažlicku se s nimi můžeme setkat všude tam, kde dříve bývalo hájemství bukových lesů** a jsou zároveň naplněny výše uvedené podmínky. Jedná se zejména o pohraniční hřeben Českého lesa a oblast Branžovského hvozdu. Ani v jedné z uvedených oblastí však není jejich rozšíření souvislé, nejspíše bychom je mohli charakterizovat jako pomístní, ohniskovitě rozptýlené. To je zčásti výsledkem spontánní expanze rostlin v době poledové, zejména v mladší době středního holocénu tzv. „epiatlantiku“, který je obdobím největšího rozmachu jedlobukových lesů ve střední Evropě, ale také působením omezujícího vlivu lidské kultury. Původně nedotčený hraniční hvozd byl postupně „klučen“ a „žďářen“, aby ustoupil lidským sídlům, polím, pastvinám nebo později nenasytným sklárnám, k jejichž provozu bylo zapotřebí značného množství tvrdého dřeva. **Zásadní důsledky pro většinu zástupců lesní květeny, včetně prezentovaných druhů kyčelnic, však měl až teprve nástup nových lesopěstitelských přístupů spojených s masivním zaváděním smrku do lesních porostů.** Celoroční hluboký zástin v smrkových lesích totiž neumožňuje na rozdíl od formací listnatých dřevin rozvoj výrazného jarního aspektu, na němž je většina hájových druhů existenčně závislá. Vedlejším produktem soustavného pěstění smrku v několika generacích po sobě pak jsou vyčerpané a živinami ochuzené půdy, které jsou pro návrat řady náročnějších lesních bylin již mnohdy zcela nevhodné.

foto P. Mudra

Zdaleka nejčastěji rozšířeným druhem s nejvyšším počtem lokalit je **KYČELNICE CIBULKONOSNÁ**, která se vyznačuje vyšším vzrůstem (rostliny jsou obvykle 30-60 cm vysoké), nevětvenou lodyhou s střídavými lichozpeřenými listy se 2-3 jařmy lístků, z jejichž úžlabí vyrůstají temně fialové pacibulky. Květy jsou uspořádány v hustém hroznu. Zbarvení obvejčitých korunních lístků je značně variabilní od bělavé, přes růžovou až po světle fialovou.

Foto M. Trégler – kyčelnice devítilistá a dymnivka dutá v PR Broumovská bučina

Nesporně vzácnější a na kvalitu lesní půdy náročnější **KYČELNICE DEVÍTLISTÁ** se vyskytuje např. v lesích u Broumova, Diany, Nové Vsi p. Přimdou, Karlovy Hutě, Rybníka či v okolí býv. Bystřice pod Čerchovem. Rostliny jsou spíše nižší, zpravidla ne více než 30 cm vysoké. Lodyhy jsou přímé, nevětvené, nesoucí v horní části 3 trojčetné listy postavené ve zdánlivém přeslenu. Korunní plátky jsou bledě žluté.

foto M. Trégler

Tímto bychom mohli náš výčet domácích zástupců kyčelnic s klidným svědomím uzavřít, kdyby **na Tachovsku v poslední době nebyl zaznamenán i nález posledního zástupce třídy našich kyčelnic – KYČELNICE ŽLÁZNATÉ.**

foto P. Mudra

Svým vzhledem silně připomíná kyčelnici devítilistou, její květy jsou však živě nachové. 20-30 cm vysoká rýhovaná lodyha je dutá, vyrůstající z konce plazivého, kyjovitě ztlustlého oddenku. Lodyžní listy jsou kopinaté, na okraji nestejně pilovité, důležitým determinačním znakem je přítomnost žlázek ve výkrojcích na spodní straně listů. Její domovinou jsou bukové lesy karpatských pohoří, proto **bývá botaniky považována za karpatský subendemit**. Z horských hřebenů Karpat na severu sestupuje ještě do Malopolské vrchoviny a směrem k východu do Volyňsko-podolské plošiny na Ukrajině. Zde jsou známy ještě izolované výskyty kolem ústí řeky Dněpru. Nás však daleko více zajímá západní areálová hranice druhu, která probíhá přímo územím České republiky. Za původní je označován výskyt na severovýchodní Moravě (Beskydy, Bílé Karpaty, Hostýnské vrchy). Ojedinele roste ještě na Hané a předsunuté lokality jsou známy i z lesních celků Království u Grygova a Žebračka u Přerova (SLAVÍK in HEJNÝ et SLAVÍK 1992). Všechny další lokality situované za touto hranicí je nutno považovat za sekundární.

Sem bezpochyby náleží i **několik lokalit na Tachovsku. KARDINÁLNÍ OTÁZKOU JE KDY A ZA JAKÝCH OKOLNOSTÍ ROSTLINA „DOPUTOVALA“ DO TĚCHTO VZDÁLENÝCH KONČIN**. Nedávný dotaz kolegy ze Správy CHKO Slavkovský les podnítil zájem autora příspěvku o tuto problematiku, byť je zjevné, že jednoznačné odpovědi se v tomto případě bohužel nedočkáme. Nepřímo se ovšem můžeme pokusit **ověřit alespoň správnost jedné ze dvou možných hypotéz** původu, tj. zde lokalita vznikla nezáměrně zavlečením s osivem či sadebním materiálem nebo zda vznikla cílenou výsadbou nějakým svérázným příznivcem přírody.

Lokalita 1.: okolí Lazurové hory u Michalových Hor. Na této lokalitě rostliny poprvé pozoroval M. Tréglér v roce 1992 (TRÉGLER 1992). Jde v podstatě o 2 mikrolokality. První je vyspělá smrková kultura předmýtního věku (podrůstající javorem klenem) na březích Jilmového potoka v bezprostřední blízkosti silnice z Výškovic do Dolního Kramolína. V roce 2015 zde kyčelnice žláznatá vytvářela kompaktní monotypický porost o rozloze cca 26 m². Druhá mikrolokality nebo lépe řečeno mikrolokality, poněvadž jde ve skutečnosti o několik samostatných skupin, je soustředěna podél západního okraje PR Lazurových vrch. Mateřským biotopem byla v tomto případě mladá klenobuková kultura, dílem též řídké zapojené smrkové tyčoviny v jejím sousedství. Největší porost ve zmíněné listnaté kultuře dosahoval velikosti cca 60 m². Bylinný podrost v okolí má doposud poměrně silnou indikaci někdejších květnatých jedlobučin, jak tomu napovídá přítomnost bažanky vytrvalé, svízele vonného (dříve mařinka vonná), plicníku tmavého, řeřišnice nedůtklivé, válečky lesní, violky lesní a dalších rostlin. Na základě těchto skutečností (přítomnost kyčelnice v různě starých a nadto druhově nesourodých lesních porostech) můžeme s vysokou mírou pravděpodobnosti vyloučit hypotézu o zavlečení ať již s osivem nebo sadebním materiálem, jak o ní uvažuje např. V. Melichar (MELICHAR in ZAHRADNICKÝ et MACKOVIČIN 2004). **Lokality kyčelnice žláznaté v okolí Lazurového vrchu zřejmě vznikly zcela cílenou výsadbou někdy v období před 3-4 desítkami let.** V 70. letech minulého století působil jako obecní kronikář v Michalových Horách M. Válek, který byl rovněž amatérským floristou. Blízké okolí Michalových Hor znal bezpochyby důvěrně a navíc řadu výskytů nejrůznějších planých rostlin zdokumentoval ve svém pečlivě vedeném herbáři (NOVÝ 1978). O nápadné kyčelnice žláznaté však ani slova. Důvod je vcelku prostý, v této době zde žádné lokality druhu prostě neexistovaly!

foto P. Mudra

Lokalita 2: okolí Staré sklárny u silnice z Nové Vsi p. Přimdou na Železnu. Kromě výše popisovaných lokalit však na Tachovsku existuje ještě další lokalita, kterou v květnu roku 1997 objevil autor předloženého příspěvku. Jedná se o jedinou kolonii ve smíšeném listnatém lese s bukem, habrem a klenem naproti bezlesé enklávě zvané Stará sklárna. V roce nálezu zde existoval souvislý porost o velikosti cca 15 m². I zde byl, podobně jako u jednoho z porostů na svazích Lazurového vrchu, doprovodnou vegetací fragment květnaté (zde kyčelnicové) bučiny. V jarním aspektu bylinného patra byly dále zaznamenány kyčelnice devítilistá, kyčelnice cibulkonosná, bažanka vytrvalá, kokořík mnohokvětý, kopytník evropský, samorostlík klasnatý, svízel vonný či žindava evropská. Na rozdíl od lokalit u Michalových Hor, kde kyčelnice velmi dobře prosperují, však mají rostliny na jediné české lokalitě v posledních letech vitalitu spíše sníženou. Dokladem tohoto tvrzení může být i skutečnost, že celková velikost populace se od 90. let zmenšila o víc než 75%. Společně s kyčelnicemi mizí ovšem i většina ostatních druhů bylinného patra, zřejmě v důsledku vzrůstajícího zastínění lokality mateřským porostem.

O tom, zda oba výskyty nějakým způsobem souvisí, můžeme jen spekulovat. V případě lokality u Nové Vsi ovšem musíme vzít v potaz, byť nepříliš pravděpodobnou, ale přeci jen možnou eventualitu neúmyslného zavlečení s osivem. Podle tvrzení lesního personálu (MUDRA, NOVÝ et ŘEPA 1988) dorazila v 50. letech 20. století na Tachovsko ze Slovenska zásilka habru namísto buku a habry inkriminovaného stáří se na lokalitě vyskytují. Ostatně v současné stále více se globalizující společnosti již zdaleka nejsou podobné neúmyslné výsadky výjimečným jevem. Rychle narůstající počet nepůvodních druhů v naší květeně vypovídá o mnohém. Ale to už je zcela jiný příběh, v jehož světle jsou otázky kolem původu lokalit kyčelnice žláznaté na Tachovsku zcela nevinnou záležitostí.

Literatura:

- Mudra P., Nový P. et Řepa P. (1988): Dřeviny Tachovska. – Sborn. met. přír., vol. 6, Okresní muzeum v Tachově.
- Nový P. (1978): Květena okolí Michalových Hor. – Arnika, Mariánské Lázně, 10: 88-91.
- Hejný S., Slavík B. [eds] (1992): Květena České republiky. 3. Academia, Praha, 542 p., 114 tab., 1 foto.
- Zahradnický J., Mackovičín P. (eds.) a kol. (2004): Plzeňsko a Karlovarsko. In Mackovičín P. a Sedláček M. (eds.): Chráněná území ČR, svazek XI. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR a EkoCentrum Brno, Praha, 588 pp.